

Lejla Mandžuka

O FRIZURAMA KROZ VEKOVE

"Neodoljiva mi je želja da za vreme premijere svakog mog filma otrčim u kabinu, kako bi ga još jedanput malo doterao pre nego što ga svet vidi."

Federiko Felini

Stvaranje umetničkih dela je praiskonska ljudska potreba s kojom se srećemo od samog početka razvoja civilizacije.

U svom začetku umetnička dela su bila deo ritualnih i magijskih obreda, kao što su crteži, slike u pećinama, maskiranje i pevanje pri magijskim obredima, umetnička izrada i ukrašavanje lica (maska). Ukrašavani su i predmeti, kao što su posude, nakit, oruđe i oružje.

Mnogo kasnije, u klasnom društvu, nastaju umetnička dela koja se oslobođaju magijskog i korisnog u izražavanju ljudske potrebe, misli i osećanja.

U antičkom dobu umetnost je bila oponašanje stvarnosti tj. ogledalo vidljivih oblika prirode. Ovakav pogled na umetnost oživljen je ponovo u renesansi. U XX veku se smatralo da je umetnost subjektivna slika objektivne stvarnosti. Marksistički mislioci su smatrali da je umetnost oblik spoznaje stvarnosti, a svaka spoznaja je "objektivni odraz stvarnosti".

Umetnici svojim umetničkim delima preobražavaju prirodu, obogaćuju je i humaniziraju. Stvarajući umetnička dela umetnik opredmećuje svoje misli, čula i emociju i pri tome oseća radost stvaralaštva.

Kreator prilikom stvaranja maske za određeni lik, za teatar, film ili televiziju oseti neopisivo zadovoljstvo, ako mu je pošlo za rukom da je uspešno ostvari. Stvaralac time uspeva da nadgradi rad celokupne i brojne ekipe na izradi projekta, jer bez dobre maske, frizure i kostima teško je prepoznati epohu.

Svi koji se bave teatrom, filmom i televizijom moraju poznavati masku i umetnost u celini, jer ona služi umetniku da saopšti svoje misli i osećanja, svoje ideje i svet svoje mašte.

Umetnost se deli na grane umetnosti kao što su: likovna umetnost u kojoj je linija izražajno sredstvo, muzička umetnost koja je sastavljena od tonova kao izražajnog sredstva, književnost je sačinjena od reči i dramska tj. teatarska umetnost u kojoj je izražajno sredstvo pokret.

Dramska umetnost se deli na dramu, komediju, tragediju, balet, operu, mjuzikl i kabare i ona je skup svih umetničkih delatnosti kako prostornih (scenografija, kostim, maska i osvetljenje), tako i vremenskih (dramski tekst, muzika i pokret).

Umetničko delo nije bezuslovno, ono je usko vezano za društvene prilike i određeno istorijskim dobom u kojem umetnik stvara svoja dela, pa čak i materijali kao i tekstovi od kojih je umetničko delo sazdano zavise od društvene sredine.

Sve grane umetnosti (gore navedene) imaju sposobnost da u nama probude i pokrenu naše biće i naš um, dok osećanje samosvesnosti i uključenost u život, objašnjavaju potrebu za njima, njihovu trajnu vrednost za sve ljudske zajednice i u svim istorijskim periodima do danas.

U umetnosti je lepota i estetika primarna. Estetika je filozofska disciplina, nauka o lepom ili učenje o lepom i principima umetničkog stvaranja. Estetika se bavi i kvalitetom i leptotom umetničkog ukusa.

Mišljenje o tome šta je lepo razlikuje se zavisno od istorijskog doba, društvenih prilika, društvenih zajedница, njihovih predodređenja i predubedanja, kulture i predrasuda.

Istorija ukusa je usko vezana za istoriju umetnosti i prateći je, možemo videti da su se neprekidno odbacivale već utvrđene vrednosti i ponovo otkrivale zanemarene i već odbačene vrednosti.

Posmatrajući estetske vrednosti umetničkih dela čini nam se da nam gotovo kroz celu istoriju čovečanstva izmiče apsolutno određenje kvaliteta i lepote umetničkih dela.

U trendu je takozvano moderno šminkanje, a u pitanju su zapravo loše improvizacije koje se polako uvlače i u teatar, film i televiziju gde ne bi smelo ništa da iskače iz autentičnosti dela i epohe o kojoj se govori.

Ako je delo savremeno, neka i šminka bude savremena a ne "moderna". To je čest slučaj u našem teatru, naročito na televiziji, koja je dužna da stvara estetski ukus mlađih prema teatru, filmu i televiziji.

*Mlade ljude treba učiti,
jer je razum jedini izvor
i ujedno put ka savršenstvu,
umetnosti, slobodi i najvećoj sreći.*

Spinoza

MODA

*Umetnost življenja sastoji se
u večitom pretvaranju ružnog u lepo.*

Ibzen

Moda, kao i umetnost, menja se razvojem civilizacije. Moda sadrži izvesne elemente osveženja, ali i elemente trenutnog hira i površnosti, pa se često suprotstavlja pravoj umetnosti.

Modno šminkanje kao i odevanje brzo se menja i ide "sa višeg na niži sloj ljudi". Visoka moda je privilegija imućnih, oni često za šminku angažuju kreatora šminke, uzimaju unikatni nakit i druge skupocene artikle za ulepšavanje. Ovo se ne može kopirati.

Često ono što je moderno nije i lepo, i obrnuto. Pojmovi lepo i moderno uvek se ne poklapaju, a u momentu kada se to desi nastaje prava umetnost. Sve je ovo pouzdan pokazatelj psihanalitičkih obeležja određenog društva u određenom istorijskom trenutku.

Moda kao institucija prodire u čitav, kako socijalni, tako i umetnički život društva i u sve grane umetnosti.

Teatar sebi ne može dozvoliti promene bilo koje "mode" kada se radi o istorijskoj drami i vekovima kroz koje vidimo njihovu raznovrsnost sa obeležjima vremena i društvenih prilika, karaktera života i klime. Naročito se mora voditi računa o identičnosti maske i još više frizura. Svako odstupanje će otići u kič.

Kič

*Kič je smišljena zamena života
ljudi čitaju kako hoće (da čitaju)
a ne kako je napisano*

Krleža

Kič je termin za popularnu, komercijalnu i literarnu produkciju. On se bavi proizvodnjom kulturno-umetničkih proizvoda, gde se vodi više računa o ekonomskoj nego o umetničkoj i upotrebojnoj vrednosti.

U svakodnevnom okruženju stalno susrećemo, u knjižarama i u kioscima, kič ili šund literaturu u kojoj je sve predviđljivo i u kojoj pisac piše ono što od njega čitalac traži – očekuje. Literaturu koja ga neće podstaći na razmišljanje i iz koje neće ništa naučiti.

Naše radio stanice i televizija su preplavljeni kič muzikom i serijama u kojima nema umetničke vrednosti, tekstovi su bez logike, neiskreni i srceparajući.

Kič je surogat umetničkih dela, zamena, i to loša za pravu kulturu. On operiše formulama i sadrži u sebi laž i neiskrenost. On je maksimalno razumljiv i predviđljiv. Kič proizvodi isključuju gotovo svaku aktivnost subjekta u procesu kulturnog i umetničkog "doživljaja". Kič misli i oseća za potrošače, uljuljuje ih i uspavljuje, štedeći im napor, obezbeđujući im brži i kraći put do zadovoljstva u umetnosti.

Umetnost i zanat

Prava čista umetnička predstava u teatru trebalo bi da sadrži sve elemente vremena, jer samo takva će moći da razvije (naročito kod mlađih) ljubav i potrebu za teatrom. Treba omogućiti da steknu znanje o umetnosti, treba da nauče da estetski procenjuju i kreiraju svoj ukus prema teatru i dramskim delima, kao i da se upoznaju sa istorijom i kulturom.

Iz proteklih vekova gledano kroz istoriju umetnosti moda se nalazi između umetnosti i zanata, njena dela mogu imati izvesnu originalnost, ali je njihovo shvatanje i umetničko oblikovanje uvek ograničeno faktorima kao što su novac, dostupnost materijala, proizvodni proces i predrasude o tome šta je korisno, prikladno i poželjno.

Zanatlja teži da postigne ono što on zna da je moguće, a umetnik oseća potrebu da pokuša nemoguće. Zanatlja izrađuje, a umetnik stvara. Umetnik ima potrebu da prodre u nešto nepoznato. Ono po čemu se izdvaja pravi umetnik, nije samo želja da traži, koliko ona tajanstvena sposobnost da nađe, sposobnost koju zovemo talenat.

Istorijski pregled frizura

U prošlom broju zbornika posvetila sam se istorijskom pregledu maske, a u ovom ću govoriti o frizurama kroz vekove i njihovoj raznovrsnosti u zavisnosti od obeležja vremena i društvenih prilika.

Način friziranja jednog naroda je jedna od onih pojava u kojoj se ogledaju ekonomske i društvene prilike. Frizura svakog naroda odredena je načinom proizvodnje, karakteristikama života i klime.

Promene u ženskim i muškim frizurama, posmatrano kroz vekove, bile su u izvesnim periodima retke i spore, ali su se vremenom sve brže smenjivale.

Za opis istorijske frizure izvori su: skulpture, reljefi, bareljefi, slike, mozaici, freske, vase, gravure, novac, pečati, pisani dokumenti, fotografije, film i slično.

Za kreiranje istorijskih likova u teatru proučavamo, kao segment, istorijske frizure, jer one više i od maske, kostima, nakita i ukrasa određenog vremena govore o tom narodu.

Osvrnuću se na sledeće frizure: frizure Starih Egipćana, Grka, Rimljana, frizure Srednjeg veka, ampira, bidermajera i frizure XX veka.

Egipat

*Egipate voleo sam te i volim te
pa ako je greh moliću Alaha
da mi nikad ne oprosti greh.*

Mošin Ibn Al Ansari

U Starom veku kod Egipćana su i žene i muškarci brijali glave i nosili perike od životinjskih i ljudskih dlaka ili biljnih vlakana. Sveštenici nisu pokrivali glave. Ljudi nisu nosili brade ni brkove. Perike su bojili u jarko crveno, plavo ili zeleno i vešto ih frizirali. U kasnijem periodu, kad je Egipat pao pod vlast Rima, žene su puštale svoju kosu i češljale je kao Rimljanke.

Oblik frizure određene ličnosti zavisio je od društvene klase kojoj je osoba pripadala. Kosa je obično bila ravno sečena, do ramena, u kombinaciji sa pletenicama raznih debljina. Širina pletenice je označavala hijerarhijski položaj određene osobe. Kosa je bila razdeljena po sredini i pridržavana čeonom trakom.

Robinje, sviračice i igračice su nosile niz uskih pletenica oko glave.

Muškarci su brijali brade i brkove, a u svečanim prilikama su lepili veštačke brade koje su nosile i žene ukoliko su bile višeg ranga od svojih muževa

Antička Grčka

*Život je kratak a sticanje
veštine dugo, dok je zgodna
prilika trenutna, iskustvo varljivo
i odluka u prosudivanju teška*

Hipokrat

Osnovna karakteristika grčkih frizura je jednostavnost. Žene su uglavnom imale dugu kosu i frizirale su je sa puno mašte. Talasasta ili ravna, češljala se tako da je od temena raspoređena oko glave, jednim delom kod čela formirani su talasi, a drugim delom je padala na ramena. Ponekad je čelo uokvireno kovrdžama. Kosu su bojile u crvenkasto, crno i plave tonove, mazale je mirisima i mirisnim uljima. Grkinje nisu nosile umetke niti perike. Kosu su ukrašavale zlatnim iglama i ukrasima od dragog kamenja, bile su moderne diademе, ukosnice, čeone trake i neke vrste mreže od koprene.

Muškarci su obično nosili bradu, do 350. godine pre naše ere. Kad su vojnici počeli da se briju kosa im je bila kvrdžava i kratka.

Žene su se u Grčkoj negovale i pravile frizure u domaćem krugu, a robinje su im u tome pomagale, dok su muškarci svoju kosu i brade negovali u određenim radnjama.

Antički Rim

*Od sitnice se stvara savršenstvo,
Ali savršenstvo nije sitnica.*

Mikelandelo

Po ugledu na Grkinje, Rimljanke su nosile jednostavne frizure. Na sredini je bio razdeljak, i od njega levo i desno spuštala se kosa ili pletenica objedinjena na potiljku u svitak sličan pundi. Kasnije, od skromnih oblika, prešlo se na bogate kovrdžice oko glave, katkad i neskladno oblikovane.

Rimljanke su bojile kosu u riđu i zlatno žutu, a na njih su vršile uticaj Germanke i Bavarke sa svojom riđom i zlatno žutom bojom kose. Beljenje kose su vršile koristeći pepeo-lužinu, neku vrstu sapuna, i izlagale je suncu. Kada bi oštetile svoju kosu pri nekvalitetnom bojenju, pravile su i koristile periće napravljene od kose zarobljenih Germanki.

Sa rastom bogatstva, u Rimu je rasla i gizdavost, ulepšavanje i luksuz je uzimao maha.

U Rimu su muškarci nosili kratku kosu i izbrijanu bradu. Filozofi i stari ljudi nosili su dužu kosu i brade.

Oblikovanje brada kao i negovanje vršeno je u radionicama zvanim tonstrine.

Srednji vek

*Nauka je bogatstvo stečenih iskustava
dok je svoje iskustvo mudrost.
Najmanjidelić ovog poslednjeg
vredi više od milion onih prvih.*

Lesing

U Srednjem veku crkva je imala veliku dominaciju i ona je zabranjivala isticanje telesne lepote.

Devojke su nosile kao znak devičanstva raspuštenu i nepokrivenu kosu. Nosile su duge pletenice sa strane lica. One su svoju kosu-frizure ukrašavale trakama preko čela koje su se postupno šireći, pretvarale u zlatne, biserne ili cvetne diademe.

Udate žene i starije nosile su kosu puštenu ili u pletenicu skupljenu i prekrivale se rupcem do pola lica. Kasnije su je skupljale pozadi i prekrivale ih maramama ubradačama, kapama, mrežama za kosu i velovima.

U dvanaestom veku za muškarce su postojale stručne organizacije berbera. Muške frizure su bile jednostavne, u početku kratke, a kasnije sve duže.

U trinaestom veku kosa je bila do ramena, a šiške su bile do pola čela.

Žene u četrnaestom veku češljale su se u kružno savijene pletenice koje su im pokrivale uši i koje su ponekad prekrivale ukrasnom mrežom. Stavljače su preko čela trake i sa zadnje strane glave spuštale velove različitih veličina i dužina. Kape sa žičanom konstrukcijom, sa ispunjenim rolnama koje pridržavaju veo, bile su moda za kraj četrnaestog veka.

U četrnaestom veku kod muškaraca kosa je padala slobodno niz leđa i otkrivala lice. Nosili su i frizure u obliku današnjeg paža dužine do ramena. Brada i brkovi su bili u modi, u zavisnosti od raspoloženja vladara.

Renesansa

*Umetnik mora da bude usamljenik
i treba budno da posmatra ono što vidi,
mora da razgovara sa sobom,
birajući najbolje.*

Leonardo da Vinči

Renesansni period nije doneo jednostavnu žensku frizuru već niz varijanti. Renesansa se oslanjala na obnovu antičke umetnosti i vrednosti.

Žene su se služile raznovrsnim oblicima i ukrasima, maramama, mrežama, podbadačama i žičanim konstrukcijama i trakama.

U ranoj renesansi, u XIV i XV veku, žene su nosile frizure na visoko izbrijanom čelu (što je bio simbol slobodne misli i stvaralaštva) i savijenom kosom u nazad u obliku punde, povezane vrpcom ili prekrivene maramicom ili velom.

Muškarci su često puštali brade, ali ne istu u svim zemljama. Što se tiče frizura, bile su jednostavne.

Barok

*U operi poezija mora da bude
poslušna čerka muzike.*

Mocart

Barok obuhvata period od XVI do XVIII veka. Francuski i španski dvor daju svoj izraziti pečat u modi (svega i svačega), pa tako i u frizurama.

U XVII veku su bile moderne visoke kragne, pa je i kosa češljana visoko na gore, da bi oslobodila vrat. Otvaranjem dekoltea i spuštanjem kragni, i frizure dobijaju nove oblike. Kosa se spušta i oblikuje prema ramenu.

Ranijih (30-ih) godina XVII veka, čelo je pokrivala ravna kosa sa retkim šiškama, a na zadnjem delu i sa strane padala je blago talasasta, a ponekad su formirane punde uokvirene pletenicama.

Od sredine veka dimenzije frizura su se povećale. Loknice su bile raspoređene sa obe strane slepoočnica, a s potiljka na ramena su padale duge rolne.

Krajem veka frizure su češljane na gore i bile su visoke. Lokne i kovrdže isle su uz žičanu konstrukciju, koja je bila pokrivena uštirkanom i nabranom čipkom.

Muškarci u XVII veku češljaju kosu od potiljka napred, sa strane i nazad. Preko ušiju su im padale lokne, a sa leve strane se spuštao duži perčin sa mašnicom u obliku rozete na kraju.

Luj XIII bio je čelav, pa su se nosile i bile u modi perike.

Od sredine XVII veka, za vladavine Luja XIV, do 30-ih godina XVIII veka, i dalje su bile perike u modi, ali u kombinaciji sa prirodnom kosom, koja se izvlačila kroz otvore na perici i kojom se pokriva gornji deo perike. Pred kraj njegove vladavine kosu su puderisali jednom vrstom belog pudera.

Žene su takođe koristile perike pred kraj XVIII veka. One su koristile i umetke za dvorske balove i druge svečanosti.

Rokoko

*Oni koji čitaju znaju mnogo
oni koji posmatraju znaju više.*

Aleksandar Dima sin

U ranom rokokou frizure je kreirao Pariz. U ovom periodu Pariz je bio prestonica mode; Francuskom vlada Luj XV (1715-1773) i njegova žena Marija Lizinska. Frizure su bile u okvirima normalnog, elegantne sa raznovrsnim uvojcima, slobodnim čelom i pletenicom koja je isla preko leđa. Kosa je ukrašavana dijademama, cvećem i trakama.

Novost je unela Markiza Pompadur. Ona je lansirala puderisanje kose raznim bojama.

Žena Luja XVI (1774-1783.), Marija Antoaneta, uvodi u modu visoke frizure, koje poprimaju fantastične oblike. Bilo je frizura visokih i preko jednog metra, a prikazivale su vrt, livadu, vodoskok, lađu, ili su simbolizovale umetnost, nauku i dr. Za izradu ovih frizura koristili su presvučene žičane naprave, umetke i razna lepila. Ove frizure su bile dugotrajne i nosile su se danima; retko se prala kosa, tako da se smrad prikriva parfemima, najčešće

mošusom. Nečistoća je uzrokovala gamad po kosi. Ovakve frizure su zahtevale i specijalne uglavke preko noći, da se frizura ne bi pokvarila i vrat iskrivio.

Ovako kreativne i komplikovane frizure su pokrenule osnivanje zanata i frizerskih škola. Tako je osnovana i prva frizerska akademija.

Engleska i Nemačka bile su nešto skromnije i manje spretne u izradi frizura tog vremena.

Na dvoru Luja XVI i Marije Antoanete raskoš je uništila revolucija 1789.

Ampir

*Treba širom otvorena vrata
ostaviti svakoj invenciji
i čak svakom preterivanju uopšte.*

Markes

Svaka revolucija donosi promene. Od 1789. godine nestalo je teške odeće i visokih frizura. Odeća je laka, a frizure su pravljene od kose i bile lagane i ukusno oblikovane. Težilo se prirodnom. Kosa se češljala u kovrdžice oko glave, koje padaju ponekad i na ramena, a ukrašava se trakama i cvetnim ukrasima.

Ampir se vratio na klasične grčke i rimske frizure. Moderne su bile "Titus" sa puno kovrdžica, frizure vrlo maštovite. Osnovni alat za sve frizure su gvožđe i makaze. Ukrasi za kosu su bile dijademe, ptičja pera, šeširi i sl.

Stil ampira bio je u savršenoj tehnici kovrdžanja kose, sa nežnim uvojcima i teškim pletenicama. U to vreme bio je karakterističan potporni češalj, nekad veoma neobičan.

Rim je svojom modom bio veoma uticajan, pa se i Napoleon češljaо по угледу на Rimljane.

Bidermajer

*Nije lepo ono što je lepo
već je lepo ono što nam se sviđa.*

Italijanska izreka

U XIX veku ulaze u modu frizure karakteristične za bidermajer, osobito 30-ih godina, sa spiralnim oblicima kovrdža sa strane i pletenicama savijenim u nepotpunu osmicu, sa ravnim razdeljkom.

Viseći uvojci oko lica i pozadi, a na temenu savijene pletenice bile su u modi 50-ih godina.

U XIX veku moda je uzimala sve većeg maha, pa se u Parizu i Beču osnivaju frizerske škole. Mladi stručnjaci u svom radu koristili su gvožđe, papilotne, razne ukrase i pletene šinjone.

Muška kosa je bila duga, ali su brade brijali.

70-ih godina, u modi su frizure širokih pletenica u kombinaciji sa rolnama raspoređenim u horizontalne redove. Koncentrisane na zadnjem delu glave, sa blagim spuštanjem na čelo.

90-ih godina XIX veka dominiraju rolne, koje idu oko glave, a koje su bile teške i bogato široke.

Rolna se česljala od lica ka sredini i prekrivala je umetak za rolnu. Centralni deo je bio ispunjen širim rolnama u obliku meke punde, ukrašene perlama.

Frizure XX veka

*Genije je jedan posto talenta
a devedeset posto znoja.*

Edison

Takozvana BELLE EPOQUE, moda s kojom se ulazi u XX vek. Do Prvog svetskog rata, kosa je česljana ležernije, ukrašavana dijademama i visoko uzdignuta pera koja su stavljana spreda, iznad čela.

Frizure 20-ih i 30-ih godina

U ovom periodu kosa je kratka, oblikuje se u "šestice" i preko ušiju – uvojci. To je period 20-ih godina.

U odnosu na prethodni period, kosa je 30-ih godina nešto duža, i sa više talasa koji su prekrivali čelo, pa i celu glavu. Na zatiljku su žene pravile rolne ili red horizontalnih lokni, koje su se postepeno spuštale na vrat.

Frizure 40-ih godina

Kosa je bila ravna i duža, diže se na gore i otkriva čelo, na koje se stavlja šeširić. Nakon Drugog svetskog rata, kosa je bila puštena, kraća, sa otkrivenim čelom i uvijena u takozvanu "paž frizuru"; za njen oblikovanje i čuvanje korišćene su mreže za kosu.

Frizure 50-ih godina

U ovom periodu frizure su bile raznovrsnijih dužina i oblika. Čelo je, uglavnom, bilo otkriveno. "Paž frizura" se i dalje nosila. Nosila se i podignuta kosa i "konjski rep".

Frizure 60-ih godina

U periodu 60-ih godina ovoga veka, kosa se tapirala i podizala u raznovrsne punde. Šiške su dominirale, a u modi su bile i šestice preko ušiju.

Frizure 70-ih i 80-ih godina

Stilovi i moda u ovom periodu se smenjuju, kako u frizurama, tako i u odevanju. U odevanju se smenjuju maksi i mini moda, uniseks, kantri, džins i sl. Sve ove stilove prate i raznovrsne frizure. Nosi se slobodno puštena kosa. Žene su nosile "muške frizure", tapirale kosu, nosile "afro frizuru", "tifus frizure" i "konjski rep". Pletenice su pletene u bezbroj varijanti sa šnalicama raznih oblika i boja.

Sa muškom frizurom je bila jednostavnija kreacija. Nosila se kratko podšišana i, po ugledu na "Bitlse", duga.

Od 80-ih godina do danas, moda frizura se menja svake godine i sezone, ali, kako žene, tako i muškarci, ne moraju da se pridržavaju modnih trendova. Svako može individualno da odabere frizuru koja mu odgovara prema ličnosti, konfiguraciji i anatomiji lica. Mogu da se koriste perike, koje su devedesetih godina u modi, kao i razni umeci.

*Maska mi je upalila najplemenitije
Svetlo što ga poznaje ovaj svet.
Ljubav prema čoveku.*

Čarli Čaplin

Ovim sam želela bar približnom tačnošću odrediti i domete i moć svih stvaralača od najranijih epoha, nastalih pod uticajem želje za lepim, odražavajući potrebu za umetnošću.

Veličina umetnosti je zavisila od društvenih zbivanja, ali je skoro uvek znala da pronade najrazličitija rešenja za probleme.

Pravi umetnik, čija se snaga sastoji, pored talenta, u razumevanju "teme" svoga vremena, može neumorno i voleti i interpretirati na svoj, uvek poseban način.

Dužnost svakog umetnika je da ima hrabrosti i pregalaštva da se odupre površnosti i kompromisima.

Umetnički izraz je manifestna karika na koju se može nadovezati i prošlost i budućnost, pre svega.

Nadam se da sam uspela opisati likovna kretanja po periodima i da ću pomoći stvaranju prave umetničke vrednosti maske za teatar, film i televiziju.

*Umetnost treba voleti u sebi
A nikako sebe u umetnosti.*

Stanislavski

*Niko na svetu ne može reći
Šta će te u umetnosti da dobijete
A šta će te zauvek da izgubite.
Ipak se isplati živeti za umetnost.*

Ljuba Tadić

Tragični udarci i traume koje je pretrpela naša umetnost i naši nacionalni spomenici, nisu samo pouka i opomena, nego i iskustvo kako moramo uporno raditi da se još više angažujemo. Vreme će odrediti pravo mesto umetnosti u istoriji naše kulture. Istorija će biti svedok doba u kojem su se stvarala dela naše umetnosti.

Već sada se može sa sigurnošću i uverenošću reći da taj jedinstveni napor neće ostati neprimećen.

Moramo sačuvati svako zrnce svog stvaranja, bez uticaja novca (kič), jer onaj koji je stvorio samo tehnologiju kao razornu moć, misli da to može ponovo napraviti "i još bolje", kako su već rekli oni, koji nemaju sopstvenu umetnost niti istoriju.

Nama je danas bar donekle jasna sudsudina kulture, odnosno, dilema u kojoj dominiraju ljudi bez osećaja za umetnost.

Zahvaljujući izuzetnoj atmosferi u kojoj je naša umetnost i kultura stvarana vekovima, ona će i opstati vekovima i neće nedostajati u budućnosti.

*Talenat se oblikuje u tišini
A karakter u bujici sveta.
Splesti venac je mnogo lakše
Nego za njega naći dostoјnu glavu.*

Gete

*Umetnost je večna
Kao i sam život.
Šaljapin*

LITERATURA

Beleške sa BBC SCHOOL IN TELEVISION MAKE UP, London, 1966.

Beleške sa seminara (LONDON COLLEGE FOR FASHION), London, 1966-1999.

Izbor misli i aforizama GRO KULTURA, Beograd, 1981

Mandžuka, Lejla: *Scenska šminka*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Srbije, Beograd, avgust 1990.